

ارزیابی اثر اسانس آویشن شیرازی بر رفتار *Staphylococcus aureus* در پنیر فتا

آرش عباسی فر^۱، افشین آخوندزاده بستی^{۲*}، گیتی کریم^۱، علی میناقی^۳، سعید بکایی^۴، حسن گندمی^۱، اشکان جبلی جوان^۱، حسن حامدی^۱، عباسعلی ساری^۱

۱- دستیار، گروه بهداشت و کنترل مواد غذایی، دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران
۲- دانشیار، گروه بهداشت و کنترل مواد غذایی، دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران
۳- استاد، گروه بهداشت و کنترل مواد غذایی، دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران
۴- استادیار، گروه بهداشت و کنترل مواد غذایی، دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران
* آدرس مکاتبه: تهران، خیابان آزادی، دانشکده دامپزشکی، گروه بهداشت مواد غذایی، صندوق پستی: ۶۴۵۳ - ۱۴۱۵۵، تلفن: ۶۶۹۲۳۵۱۰ (۰۲۱)، نمابر: ۶۶۹۳۳۲۲۲ (۰۲۱)
پست الکترونیک: aakhond@ut.ac.ir

تاریخ تصویب: ۸۶/۳/۱۱

تاریخ دریافت: ۸۵/۱۰/۹

چکیده

مقدمه: گیاه آویشن شیرازی *Zataria multiflora* Boiss از گیاهان دارویی در طب سنتی ایران بوده و بررسی اثر ضد میکروبی آن در زمینه مواد غذایی بر روی باکتری‌های بیماری‌زای مهمی که از عوامل مسمومیت‌های غذایی رایج هستند لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

هدف: هدف این بررسی ارزیابی اثر ضد میکروبی اسانس این گیاه بر باکتری استافیلوکوکوس اورئوس در پنیر فتا بود.

روش بررسی: اسانس گیاه آویشن شیرازی به روش تقطیر با بخار آب استخراج و ترکیب آن با دستگاه گاز کروماتوگرافی طیف سنج جرمی GC/MS تعیین گردید. تاثیر غلظت‌های مختلف اسانس مذکور بر باکتری مورد نظر که به شیر پنیر افزوده شده بود از طریق سنجش میزان رشد باکتری در محیط کشت اختصاصی در آزمایشگاه و در پنیر فتا صورت پذیرفت.

نتایج: نتایج نشان داد که اسانس مذکور دو غلظت ۳۰۰ و ۱۵۰ ppm به ترتیب از بالاترین تاثیر بر رشد استافیلوکوکوس اورئوس برخوردار بوده و در ترکیب با استارتر پنیر به میزان ۰/۵ درصد به طور معنی‌داری از رسیدن شمار این باکتری به دز مسمومیت‌زای خود در فراورده غذایی مورد بررسی جلوگیری کردند.

نتیجه‌گیری: تاثیر ضد میکروبی اسانس آویشن شیرازی در غلظت ۳۰۰ ppm بالاتر از مقادیر پایین‌تر آن بود و با توجه به گروه‌های شاهد برای حصول این تاثیر مهاری به اثر سینرژیک آن در کنار استارترهای پنیر نیاز است.

کل واژگان: آویشن شیرازی، استافیلوکوکوس اورئوس، استارتر، پنیر

مقدمه

اسانس‌های گیاهی و اجزای تشکیل‌دهنده آن‌ها دارای اثرات شناخته شده ضدباکتریایی هستند [۱،۲]. کاربردهای فراوان آن‌ها به منظور کنترل رشد باکتری‌های بیماری‌زا با منشا غذایی و یا باکتری‌های عامل فساد، موجب به کارگیری آن‌ها به عنوان نگهدارنده‌های غذایی شده است. استقبال از این موضوع از یک طرف به علت رویکرد جدید عموم مردم و از طرف دیگر سازمان‌های بین‌المللی و ملی مسئول در زمینه بهداشت مواد غذایی و نیز صنایع غذایی در استفاده از نگهدارنده‌های طبیعی مختلف به جای شیمیایی (که در حال حاضر مورد استفاده قرار می‌گیرد) است.

به طور کلی غلظت‌های بالای اسانس‌های گیاهی در غذا نسبت به محیط‌های آزمایشگاهی به منظور اثر بخشی اثرات ضدباکتریایی آن‌ها لازم است [۳،۴]. این امر از یک طرف به دلیل اثرات معکوس احتمالی که در طعم، مزه، بو و رنگ می‌گذارد و از طرف دیگر اقتصادی نبودن استفاده از یک نگهدارنده در مقادیر زیاد، استفاده تنها از اسانس‌های گیاهی (به عنوان یک نگهدارنده غذایی) یا هرگونه نگهدارنده غذایی طبیعی را در مواد غذایی محدود ساخته است. باکتریوسین‌ها یا باکتری‌های اسید لاکتیک مولد باکتریوسین^۱ نیز ممکن است شمار برخی از پاتوژن‌ها، از جمله استافیلوکوکوس اورئوس^۲ را در پنیر آلوده کاهش دهند. افزودن باکتریوسین به شیر یا تلقیح شیر با BP-LAB می‌تواند در ترکیب با سایر روش‌ها، این باکتری را از پنیر حاصل از شیر خام حذف نماید [۵]. بنابراین متخصصان بهداشت مواد غذایی با به کارگیری سیستم تحقیقاتی جدید یعنی سیستم تکنولوژی مانعی^۳، ابتدا در مدل‌های آزمایشگاهی و سپس در مدل‌های اصلی یعنی ابتدا مدل‌های غذایی مایع و سپس جامد، سعی بر به کارگیری اسانس‌های گیاهی به تنهایی و توأم با سایر نگهدارنده‌های طبیعی دیگر در غلظت‌ها و درجات ترکیبی مختلف با اثر بر روی باکتری‌های بیماری‌زای مهم با منشا غذایی^۴ نموده‌اند تا

به توان به ترکیب سینرژیستی مطمئن و مناسبی از نگهدارنده‌های طبیعی با بیشترین اثر ضدپاتوژنی و درعین حال با کمترین اثر معکوس ارگانولپتیکی دست یافت [۶، ۵، ۴، ۳].

استافیلوکوکوس اورئوس یک باکتری بیماری‌زای مهم با دامنه وسیعی از عفونت‌های انسانی و حیوانی است که شامل بیماری‌های غذایی ناشی از تولید توکسین است. در بسیاری از کشورها، این باکتری پس از سالمونلا و کلستریدیوم پرفرینجنس به عنوان دومین یا سومین باکتری از سه باکتری بیماری‌زایی است که موجب شیوع مسمومیت‌ها و عفونت‌های غذایی می‌گردند. انسان‌ها و اغلب حیوانات اهلی به عنوان پناهگاهی برای این باکتری هستند و بنابراین ما انتظار داریم که استافیلوکوک‌ها در اغلب یا تمام محصولات غذایی با منشا دامی یا آن‌هایی که به طور مستقیم توسط انسان‌ها دستکاری می‌شوند حضور داشته باشند. به علاوه، استافیلوکوکوس اورئوس عامل رایجی برای بیماری‌های پستان در گاوهای شیری است، بنابراین اگر شیر مربوط به حیوانات مبتلا به بیماری ورم پستان مصرف شود یا برای تهیه پنیر به کار رود، احتمال خطر بالایی از نظر مسمومیت غذایی وجود خواهد داشت [۷].

افزایش بیماری‌های غذایی، همراه با مشکلات اجتماعی و اقتصادی حاصل، به معنای آن است که لزوم کوشش مداومی برای تولید غذای سالم‌تر و توسعه عوامل ضد میکروبی جدید وجود دارد. توجه به سلامت برخی نگهدارنده‌های شیمیایی و عکس‌العمل منفی مصرف‌کننده به نگهدارنده‌های مصنوعی و شیمیایی، باعث افزایش تمایل به استفاده از ترکیبات طبیعی تر گردید. این امر مخصوصاً در مورد محصولات که به عنوان ماده آلی وارد بازار می‌شوند حایز اهمیت است، یعنی جایی که نیاز به جایگزین‌های سالم و موثر برای تیمارها و نگهدارنده‌های شیمیایی است. تمایل ویژه بر روی کاربردهای بالقوه اسانس‌های گیاهی متمرکز شده و خصوصیات ضد میکروبی اسانس‌های گیاهی علیه طیف وسیعی از میکروارگانیسم‌ها، شامل باکتری‌ها، مخمرها و کپک‌ها تایید شده است. اما اغلب این تحقیقات در محیط آزمایشگاهی انجام گرفته و بدین ترتیب

¹ BP-LAB² *Staphylococcus aureus*³ Hurdle Technology⁴ Emerging Food-borne Pathogens

انتشار عمومی این گیاه در ایران، افغانستان و پاکستان بوده و در ایران مناطق اصفهان (۱۰ کیلومتر شمال نجف‌آباد، ۲۷ کیلومتری جنوب اصفهان، منطقه حفاظت شده کلاه قاضی، جنوب شرقی اصفهان، شاه کوه)؛ لرستان (شاهبازان)؛ خوزستان (شمال شرقی دزفول)؛ فارس (فیروزآباد، کوه سیوند، کوه موزموج نزدیک بوشهر و لار)؛ کرمان (بین کرمان و زرنند، علی‌آباد به سمت گاوکشی، شرق حاجی‌آباد، گوهره در شمال بندرعباس، کوه‌های گنو و آب گرم فارس؛ شمال غربی فورگ، بین جهرم و منصورآباد نزدیک طارم)؛ بلوچستان (۱۰ کیلومتری خاش به سمت ایرانشهر، شمال بزمان؛ جنوب شرقی تنگه سرخ)؛ خراسان (گردو در جنوب ازبگو)؛ یزد (غرب چاه‌نیک، خورمیز در جنوب غربی مهریز، بین جندق و یزد) گزارش شده است [۳، ۴، ۱۰].

سر شاخه هوایی آویشن شیرازی حداقل ۰/۶ درصد اسانس، اسیدهای چرب، اسید التانولیک، بتاسیتوسترول و بتولین دارد. اسانس گیاه به طور متوسط حاوی ۶۹ درصد فنل و غالباً کارواکرول^۱ بوده و پاراسیمین^۲ جزء اصلی ترکیبات غیر فنلی آن است. ترکیبات عمده موجود در اسانس گیاه ایرانی کارواکرول و تیمول^۳ و پس از این دو، لینالول^۴ و پاراسمین است که به ترتیب حدود ۶۱/۲۹، ۲۵/۱۸، ۱/۹۶ و ۱/۹۰ درصد از اسانس حاصل از نمونه خشک گیاه را تشکیل می‌دهد. اسانس این گیاه باید در ظروف دربسته و دور از نور نگهداری شود [۳].

مواد و روش‌ها

فرضیات

بررسی رفتار باکتری بیماری‌زای مهم با منشا غذایی، یعنی *Staphylococcus aureus* در پنیر فتا متأثر از غلظت‌های مختلف (ppm صفر، ۵۰، ۱۵۰، ۳۰۰) آویشن شیرازی در دمای پنی‌سازی است.

تهیه اسانس و آنالیز آن

گیاه آویشن شیرازی در فصل تابستان از استان فارس جمع‌آوری شد و توسط گروه گیاه‌شناسی پژوهشکده گیاهان دارویی

مطالب کمی پیرامون تاثیر آن‌ها در زمان به کارگیری در ماده غذایی، روشن شده است [۲].

در مورد ضرورت انجام تحقیق، از آنجا که سلامت غذا یک مسأله بنیادی، چه از دیدگاه مصرف‌کننده مواد غذایی و چه از دیدگاه صاحبان صنایع غذایی بوده است و با عنایت به گزارش‌های مرتبط با موارد متعدد عفونت‌های حاصل از مواد غذایی آلوده، توجه به سلامت غذا و ارائه راهکارهایی جهت حفظ هر چه بیشتر سلامت مواد غذایی در حال گسترش است. به علت دیدگاه منفی روز افزون و ناخوشایند مصرف‌کنندگان در استفاده از مواد غذایی که در آن‌ها از نگهدارنده‌های شیمیایی استفاده شده از یک طرف و از طرف دیگر مشکلات متعدد مسئولان در روش‌ها و سیستم‌های کنترلی مواد غذایی که گران و وقت‌گیر است، توجه روز افزون تولیدکنندگان و مسئولین بهداشتی به استفاده از نگهدارنده‌های طبیعی و گیاهی طرف و نیز به کارگیری روش‌های کنترلی کم‌هزینه و مطمئن، از جمله استفاده از مدل‌سازی و مدل‌های پیشگو در کنار یا به جای روش‌های کنترلی رایج از جمله روش‌های قدیمی کنترل محصول نهایی و یا روش HACCP و غیره معطوف شده است. در این بررسی، برای اولین بار در یک مدل غذایی (پنیر فتا)، (با استفاده از Hurdle Technology) [۸] سعی به بررسی اثر اسانس آویشن شیرازی (که یک گیاه بومی ایرن بوده و به صورت سنتی به عنوان طعم‌دهنده مواد غذایی در بسیاری از تقاطع ایران استفاده می‌شود) به تنهایی یا توأم با باکتری‌های مولد اسید لاکتیک (گونه‌های لاکتوکوباسیلوس بولگاریکوس و استرپتوکوکوس ترموفیلوس) در یک مدل غذایی پنیر فتا بر روی باکتری بیماری‌زای مهم با منشا غذایی یعنی استافیلوکوکوس اورئوس، در مراحل مختلف پنی‌سازی شده است [۳، ۴، ۵، ۶].

آویشن شیرازی، سر شاخه‌های گل‌دار خشک شده گیاه *Zataria multiflora* Boiss. از خانواده نعناع (Lamiaceae) است که حداقل واجد ۰/۶ درصد اسانس (حجم/وزن) است. در خانواده نعناع بالغ بر ۲۰۰ جنس و حدود ۴۰۰۰ گونه وجود دارد که معمولاً دارای اسانس هستند. سابقه انتشار آن‌ها در منطقه مدیترانه بوده و گیاهان معروفی چون نعناع، اسطوخودوس، بادرنجبویه، پونه، مریم‌گلی، آویشن، مرزه، ریحان، مرزنجوش و آویشن شیرازی در این خانواده قرار دارند [۱، ۳، ۹].

¹ Carvacrol
³ Thymol

² p-Cymene
⁴ Linalool

برات (BHI) برده با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر در طول موج ۶۰۰ نانومتر خوانده شد. سپس این لوله‌های Cuvett جهت شمارش تعداد باکتری‌ها استفاده گردید تا در نهایت لوله Cuvett که دارای 2×10^7 باکتری در هر میلی‌لیتر باشد، مشخص گردد (که با کشت بر روی آگار شمارش تایید می‌شود). سپس، همان‌گونه که بعداً بیان می‌شود از این لوله Cuvett حاوی 2×10^7 باکتری در هر میلی‌لیتر سریال‌های رقت ۱۰ تا 10^0 باکتری در هر میلی‌لیتر تا 10^2 باکتری در هر میلی‌لیتر با استفاده از سوسترای برات^۱ در ترکیب با فاکتورهای مورد نظر آزمایش، که در قسمت بعدی توضیح داده می‌شود، تهیه گردید. سپس از این لوله Cuvett حاوی 2×10^7 باکتری جهت تهیه دوز تلقیح مورد استفاده در تحقیق یعنی 10^3 باکتری در هر میلی‌لیتر استفاده شد.

آماده‌سازی استارتر جهت تلقیح در شیر پنیر: از باکتری‌های لیوفلیزه لاکتوباسیلوس بولگاریکوس و استرپتوکوکوس ترموفیلوس تهیه شده از شرکت‌های ANISCO/Bulk Set Culture و CHR HANSEN استفاده گردید.

تولید پنیر فتا: برای تهیه پنیر فتا، شیر تازه و کامل گاو که در دمای 2 ± 72 درجه سانتی‌گراد به مدت ۱۵ ثانیه پاستوریزه شده بود، استفاده گردید. قبل از شروع به انجام مراحل مختلف پنیرسازی، دمای شیر را به ۳۵ درجه سانتی‌گراد رسانده و در هریک از ظروف استریل مخصوص تهیه پنیر مقدار ۵ لیتر از شیر ریخته شد. سپس با دوز مورد نظر از کشت ۱۸ ساعته استافیلوکوکوس اورئوس یعنی 10^7 باکتری در هر میلی‌لیتر محیط آبگوشت BHI با حجم مناسب به گونه‌ای آلوده گردید که در نهایت دوز تلقیح مورد نظر یعنی 10^3 باکتری در هر میلی‌لیتر از شیر پنیر به دست آمد. پس از آن، استارتر به مقدار ۰/۵ درصد (حجم به حجم) به شیری که از آن نمونه‌های پنیر دارای استارتر تهیه می‌گردید اضافه شد.

مقدار ۰/۰۲ درصد (وزن به حجم) از کلرور کلسیم^۲ را در ۲۰ میلی‌لیتر آب مقطر استریل در دمای ۴۰ درجه سانتی‌گراد کاملاً حل نموده و به طور یکنواخت به شیر پنیر اضافه گردید.

جهاد دانشگاهی نام علمی آن تایید شد (*Zataria multiflora* Boiss.). پس از تهیه اسانس گیاه به روش Steam distillation از سرشاخه‌های هوایی گیاه، آنالیز اسانس توسط دستگاه گاز کروماتوگراف متصل به طیف نگار جرمی (GC/MS) انجام شد. دستگاه GC/MS از نوع Thermoquest Finnigan با ستون مویینه به طول ۳۰ متر و قطر داخلی ۲۵۰ میکرومتر و ضخامت لایه داخلی ۰/۲۵ میکرومتر، با برنامه دمایی ۵۰ تا ۲۶۵ و همراه با افزایش تدریجی ۲/۵ در هر دقیقه و نگهداری ستون در ۲۶۵ به مدت ۳۰ دقیقه استفاده شد. دمای اتاقک تزریق ۲۵۰ درجه فارنهایت و گاز حاصل از هلیوم با سرعت ۱/۵ میلی‌متر در دقیقه بود. شناساگر EI با انرژی یونیزاسیون ۷۰ الکترون ولت و دمای منبع یونیزاسیون ۲۵۰ درجه فارنهایت بود.

باکتری مورد بررسی

شامل باکتری استافیلوکوکوس اورئوس، زیر گونه اورئوس ATCC 6538 بود. این باکتری‌های لیوفلیزه در محیط آبگوشت در ۳۷ درجه سانتی‌گراد به مدت ۱۸ - ۱۶ ساعت (over night) حداقل ۲ مرتبه به طور متوالی کشت شده، سپس از کشت دوم به نسبت ۱ به ۵ با گلیسرین استریل مخلوط و در حجم‌های ۵۰۰ میکرولیتری در میکروتیوب‌های اپندروف در ۲۰- درجه سانتی‌گراد نگهداری شد و برای هر آزمایش از این کشت‌های نگهداری شده در دمای ۲۰- درجه سانتی‌گراد استفاده گردید و این کشت دوم جهت انجام تحقیق به کار گرفته شد.

تهیه میزان تلقیح باکتریایی: تهیه میزان تلقیح باکتری با انتقال کشت نگهداری شده در ۲۰- درجه سانتی‌گراد بر روی محیط کشت برات (BHI) و نگهداری در دمای ۳۷ درجه سانتی‌گراد به مدت ۱۸ - ۱۶ ساعت و مجدداً کشت دومی از این آبگوشت ۱۸ ساعته اول بر روی برات دیگر به مدت ۱۸ ساعت و ۳۷ درجه سانتی‌گراد صورت گرفت. سپس لوله‌های استریل تهیه شده و به آن‌ها ۵ میلی‌لیتر از محیط مایع^۱ استریل اضافه گردید. ابتدا برای بار اول مقادیر مختلفی از آبگوشت ۱۸ ساعته دوم بر روی لوله‌های Cuvett حاوی ۵ میلی‌لیتر

^۱ BHI

^۲ CaCl₂

^۱ BHI

محیط آگار اختصاصی برد پارکر^۱ همراه با ذخیره انتخابی برای برد پارکر پس از گرم‌خانه‌گذاری در دمای ۳۷ درجه سانتی‌گراد به مدت ۴۸ ساعت تعیین گردید.

تحلیل آماری: تحلیل واریانس کشت BP-LAB

غلظت‌های اسانس آویشن شیرازی، روزهای مرحله رسیدن و آزمون تولید پنیر به عنوان عوامل اصلی موثر بر روی شمارش‌های استافیلوکوکوس اورئوس و مقادیر pH پنیر با استفاده از برنامه spss با نرم‌افزار Win 9.0 در نظر گرفته شد. اختلافات شاخص توسط آزمون Tukey در $p < 0.05$ ضمن استفاده از همین برنامه انجام گرفت.

نتایج

اسانس گیاه آویشن شیرازی استخراج و فعالیت ضد میکروبی آن در پنیر فتا بررسی شد. از آنجا که استارتر مورد استفاده در پنیر خود می‌تواند با رقابت میکروبی و تولید باکتریوسین‌ها تا حدودی رشد باکتری استافیلوکوکوس اورئوس را مهار سازد، بنابراین ضمن استفاده از غلظت‌های مختلف اسانس، نمونه‌های مورد بررسی به دو گروه حاوی استارتر (در غلظت ۰/۵ درصد) و بدون استارتر تقسیم شدند و نیز جهت حصول اطمینان از عدم اثر ممانعت‌کنندگی این اسانس بر رشد استارترها، در تمامی مراحل نمونه‌برداری، اندازه‌گیری pH نیز انجام گرفت که نتایج آن در جدول شماره ۱ نشان داده شده است و با توجه به اختلاف آن در دو گروه مذکور و پایین‌تر بودن pH در گروه حاوی استارتر، می‌توان چنین نتیجه گرفت که این اسانس به طور معنی‌داری بر رشد استارتر پنیر تاثیر ندارد ($p < 0.05$). نتایج حاصل از بررسی میزان رشد باکتری مورد نظر در بافت پنیر در نمودارهای شماره ۱ و ۲ ارائه شده است. با مقایسه رشد باکتری *Staphylococcus aureus* در این دو گروه می‌توان نتیجه گرفت که این اسانس در دو غلظت ۱۵۰ ppm و ۳۰۰ قادر به مهار رشد این باکتری بوده و در غلظت ۳۰۰ ppm

نهایتاً پس از آن‌که pH شیر به ۵/۶ رسید، رنت به مقدار ۰/۰۰۱ درصد (وزن به حجم) پس از حل نمودن آن در آب مقطر استریل به شیر افزوده شده و در همین زمان اسانس آویشن شیرازی نیز در غلظت‌های مذکور اضافه گردید.

به منظور کارایی بهتر رنت، دمای شیر در مدت زمان تشکیل لخته در حدود ۳۵ درجه سانتی‌گراد حفظ شد. پس از گذشت مدت زمان یک ساعت، لخته تشکیل شده به قطعات ۱ - ۲ سانتی‌متر مکعبی برش داده شد و طبق دستورالعمل ساخت پنیر فتا جهت آب‌گیری به مدت شش ساعت تحت فشار وزنه استریل ۱۰ کیلوگرمی قرار گرفت. سپس لخته به صورت قطعاتی به ابعاد $6 \times 8 \times 12$ سانتی‌متری برش داده شده و در آب نمک ۲۰ درصد (وزن به حجم) استریل به مدت ۸ ساعت در دمای ۱۲-۱۴ درجه سانتی‌گراد قرار گرفت. بعد از آن نمونه‌های پنیر ضمن انتقال به آب نمک ۸ درصد استریل، تا ۱۵ روز در دمای ۱۲ - ۱۴ درجه سانتی‌گراد نگهداری شدند. پس از طی دوره رسیدن اولیه جهت دوره رسیدن نهایی نمونه‌ها به مدت ۴۵ روز در دمای ۴ درجه سانتی‌گراد نگهداری گردیدند.

به منظور شمارش استافیلوکوکوس اورئوس، اندازه‌گیری pH، تعیین درصد ماده خشک، درصد رطوبت و درصد نمک نمونه‌های پنیر، آزمایش‌های میکروبی و شیمیایی در مراحل زیر انجام پذیرفت:

الف- ساعت صفر (بلافاصله پس از تلقیح استافیلوکوکوس ارئوس در شیر)

ب- بعد از افزودن استارتر و پایین آمدن pH

ج- پس از ایجاد لخته

د- پس از آب‌گیری لخته

ر- روز ۷

ز- روز ۱۵ (متعاقب اتمام دوره رسیدن اولیه پنیر در انبار

سبز با دمای ۱۶-۱۴ درجه سانتی‌گراد)

و- روز ۳۰

ه- روز ۴۵

ی- روز ۶۰

تفسیر میکروبی: پرگنه‌های قابل مشاهده استافیلوکوکوس

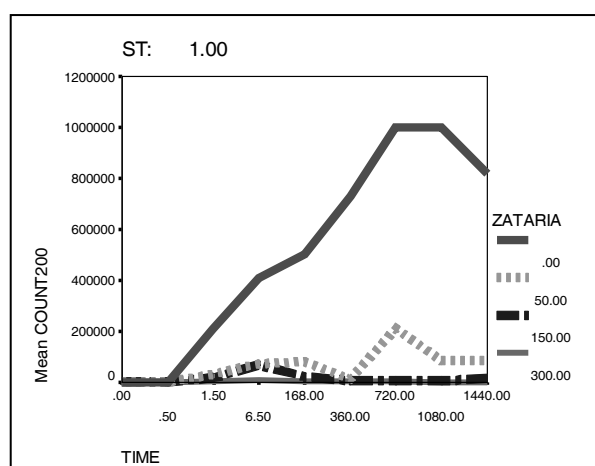
اورئوس به عنوان شمار شاخص بر روی پلیت‌های تکرار شده

¹ Merck

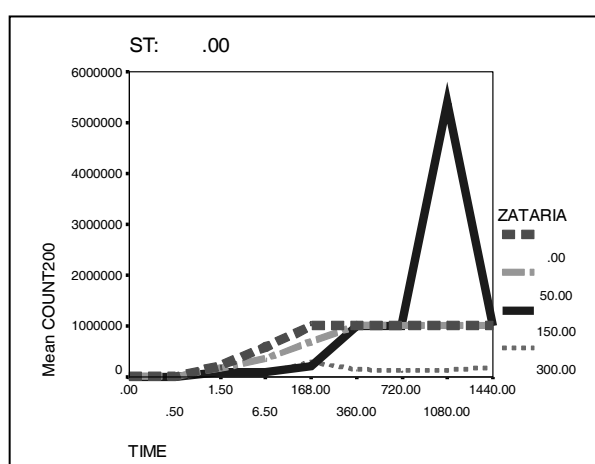

جدول شماره ۱- تغییرات میزان pH در پنیر فتا. A: دارای استارت، B: بدون استارت، 1: بدون تیمار با اسانس آویشن شیرازی، 2: تیمار با 50 ppm اسانس، 3: تیمار با 150 ppm اسانس، 4: تیمار با 300 ppm اسانس

pH	زمان تلقیح باکتری	سی دقیقه بعد از تلقیح استارت	یک ساعت بعد از افزودن رنت	بعد از آب‌گیری لخته	روز				
					۷	۱۵	۳۰	۴۵	۶۰
A1	۶/۴۸	۶/۴۲	۶/۳۸	۵/۸۸	۵/۳۸	۵/۴۳	۵/۳۶	۵/۳۹	۵/۲۹
A2	۶/۴۸	۶/۴۲	۶/۳۵	۵/۸۷	۵/۵۸	۵/۴۳	۵/۳۳	۵/۳۴	۵/۳۳
A3	۶/۴۷	۶/۴۲	۶/۳۸	۵/۶۰	۵/۲۲	۵/۱۷	۵/۴۰	۵/۲۰	۵/۱۰
A4	۶/۴۹	۶/۴۲	۶/۳۴	۵/۳۶	۵/۳۳	۵/۲۵	۵/۲۲	۵/۱۹	۵/۲۱
B1	۶/۴۷	۶/۴۴	۶/۳۹	۶/۳۸	۶/۲۷	۵/۸۴	۵/۸۰	۵/۶۳	۵/۶۳
B2	۶/۴۸	۶/۴۴	۶/۳۹	۶/۳۹	۶/۲۵	۵/۸۴	۵/۸۰	۵/۶۱	۵/۶۱
B3	۶/۴۸	۶/۴۴	۶/۴۰	۶/۳۶	۶/۲۶	۵/۸۱	۵/۷۸	۵/۶۰	۵/۶۱
B4	۶/۴۸	۶/۴۴	۶/۳۸	۶/۳۵	۶/۲۲	۵/۷۸	۵/۷۵	۵/۵۸	۵/۵۵

نمودار شماره ۱- میزان رشد استافیلوکوکوس اورئوس (cfu/gr) در نمونه‌های دارای استارت در پنیر فتا در حضور مقادیر مختلف اسانس آویشن شیرازی (ppm) بر حسب ساعت

نمودار شماره ۲- میزان رشد استافیلوکوکوس اورئوس (cfu/gr) در نمونه‌های بدون استارت در پنیر فتا در حضور مقادیر مختلف اسانس آویشن شیرازی (ppm) بر حسب ساعت

تغییرات حداقل غلظت نگهدارنده^۱ بر روی ۶ سویه لیستریا منوسیتوزنز در یک مدل محیط کشت مایع Triptose phosphate broth بررسی شد و یک تاثیر سینرژیک ضدباکتریایی بر روی سویه‌های لیستریا در هنگام استفاده این دو ماده با هم مشاهده شد. علاوه بر این، تاثیر سایر فاکتورهای رشدی از قبیل pH و دماهای ۴ و ۲۰ درجه سانتی‌گراد مورد بررسی قرار گرفت و نشان داد که افزایش pH باعث کاهش تاثیر هر دو ماده (Nisin و AGE) شد. در ضمن تاثیر هر دو ماده در دمای ۴ درجه سانتی‌گراد بیشتر از ۲۰ درجه سانتی‌گراد بود [۱].

در بررسی دیگری از سوی Smith و همکاران (۲۰۰۱) اثرات چهار اسانس طبیعی گیاهی یعنی اسانس برگبو، میخک، دارچین و آویشن، به عنوان یک نگهدارنده غذایی طبیعی در غلظت‌های صفر، ۰/۵ و ۱ درصد در پنیرهای نرم با چربی کم (Low-fat) و زیاد (Full-fat)، بر علیه لیستریا منوسیتوزنز و سالمونلا انتریتیدیس در دماهای ۴ و ۱۰ درجه سانتی‌گراد در طی ۱۴ روز مورد بررسی قرار گرفت. در پنیر با چربی کم هر چهار اسانس طبیعی در غلظت ۱ درصد باعث کاهش رشد لیستریا منوسیتوزنزا کمتر از یک کلنی در هر گرم شدند، در مقابل در پنیر با چربی زیاد اسانس میخک تنها اسانسی بود که باعث کاهش مشابه گردید [۲].

همین افراد در بررسی دیگری در سال ۲۰۰۴، توانایی غلظت‌های زیرمهراری اسانس‌های گیاهی را برای تاثیر بر تولید انتروتوکسین‌های A، B و توکسین آلفا از استافیلوکوکوس اورئوس مورد سنجش قرار دادند. غلظت‌های زیر مهراری در اسانس‌های برگبو، میخک، دارچین، جوزهندی و آویشن اثر شاخصی بر کمیت کلی پروتئین خارج سلولی تولید شده نداشتند. همولیز مربوط به اثر توکسین آلفا به طور شاخصی پس از کشت با پنج اسانس گیاهی مذکور کاهش یافت. بالاترین کاهش در نمونه‌های حاوی برگبو، دارچین و میخک بود. هم‌چنین، این سه اسانس به طور شاخصی تولید انتروتوکسین A را کاهش دادند [۱۲].

کاملاً از نزدیک شدن شمار این باکتری به دوز مسمومیت‌زای خود یعنی $6 \log \text{ cfu/gr}$ جلوگیری نموده است که البته ضمن مقایسه آن با گروه فاقد استارتر چنین نتیجه‌گیری شد که این اثر تنها به طور سینرژیک و در ترکیب با استارتر پنیر حاصل گردید. هم‌چنین با در نظر گرفتن میزان رشد استافیلوکوکوس اورئوس در آب پنیر حاصل از آبگیری لخته، متعاقباً طبق نتایج ارائه شده در نمودارهای شماره ۳ و ۴، کمترین میزان آلودگی و بیشترین اثر بازدارندگی در گروه دارای استارتر و غلظت ۳۰۰ ppm اسانس آویشن شیرازی و بالاترین میزان آلودگی در گروه فاقد این دو متغیر مشاهده شد.

بحث

با توجه به نگرانی مصرف‌کنندگان و متولیان بهداشتی در مورد استفاده از نگهدارنده‌های شیمیایی و مضرات آن‌ها، در سال‌های اخیر تولید کنندگان مواد غذایی گرایش به استفاده از نگهدارنده‌های طبیعی در مواد غذایی پیدا نموده‌اند. لذا بررسی‌های مختلفی در ارتباط با اثر اسانس‌ها و عصاره‌های گیاهی مختلف بر روی پاتوزن‌های مهم غذایی در محیط کشت و غذا انجام گرفته است [۱،۳،۶،۹،۱۱،۱۷].

همان‌گونه که عنوان شد، بررسی‌هایی در مورد اثر ترکیبی نيسين و کارواکرول که یکی از ترکیبات ضد میکروبی آویشن شیرازی است انجام شده و هیچ پژوهشی در مورد اثر توام ضد میکروبی اسانس آویشن شیرازی (که اضافه بر کارواکرول دارای ترکیبات ضد میکروبی دیگری نیز است) و باکتری‌های مولد اسید لاکتیک بر روی استافیلوکوکوس اورئوس انجام نپذیرفته است. بررسی‌های دیگری بر روی نقش و اثرات اسانس‌ها و عصاره‌های گیاهی دیگر بر روی پاتوزن‌های مهم غذایی و سلامت غذا، در مدل‌های محیط کشت و غذایی انجام شده است:

در پژوهش انجام شده توسط Bhurinder Singh و همکاران در سال (۲۰۰۱) اثرات سینرژیک عصاره آلی سیر^۱ و نيسين^۲ که یکی از نگهدارنده‌های طبیعی دیگر است به صورت

^۱ MIC (Minimum Inhibitory Concentration)

^۱ Aoreous Garlic Exteract, AGE

^۲ Nisin

دو دما و هر دو مدل غذایی گردید. بنابراین، چنین نتیجه‌گیری شد که اسانس میخک دارای یک اثر بالقوه به عنوان یک نگهدارنده طبیعی در گوشت و پنیر است [۱۳].

بررسی‌های مشابه دیگر توسط Pao chuan hedieh و همکاران و Skandamis و همکاران (۲۰۰۱) پیرامون اثرات ضدباکتریایی و ضدقارچی برخی از اسانس‌های طبیعی گیاهی بر روی پاتوژن‌های مهم غذایی در مدل‌های غذایی و محیط کشت انجام شده است [۱۴، ۱۵].

هم‌چنین Arques و همکاران (۲۰۰۵) اثر ترکیبی تیمار با فشار بالا (HP) و باکتری‌های اسیدلاکتیک مولد باکتریوسین (BP-LAB) را بر روی بقای لیستریامنوسیتوژنز Scott A در لگاریتم $4/80 \text{ cfu/mL}$ همراه با استارتر تجاری و یکی از هفت سویه BP-LAB در پنیر حاصل از شیرخام بررسی کردند. در روز سوم، شمار لیستریا منوسیتوژنز در پنیر کنترل (بدون BP-LAB و تیمار با HP) به $7/03 \log \text{ cfu/g}$ در پنیرهای حاوی BP-LAB به $6/74-7/06 \log \text{ cfu/g}$ در یک پنیر فاقد BP-LAB که در روز دوم با فشار 300 MPa تیمار شده بود به $6/13 \log \text{ cfu/g}$ در نمونه دیگر با فشار 500 MPa به $2/01 \log \text{ cfu/g}$ در پنیرهای حاوی BP-LAB که در روز دوم با فشار 300 MPa تیمار شده بودند به $3/83 - 5/43 \log \text{ cfu/g}$ و در نمونه‌های مشابهی که با فشار 500 MPa تیمار شدند به $1/81 \log \text{ cfu/g}$ یا کمتر رسید [۵].

Oussalah و همکاران (۲۰۰۵) اثرات مهارکنندگی ۲۸ نوع اسانس گیاهی انتخاب شده را بر روی رشد چهار باکتری پاتوژن شامل: اشرشیا کلی O157:H7، سالمونلا تیفی موریوم، استافیلوکوکوس اورئوس و لیستریا منوسیتوژنز بررسی نمودند. نتایج نشان داد که *Corydothimus capitatus*، *Origanum heracleoticum* و *Cinnamomum Cassia* فعال‌ترین اسانس‌ها علیه باکتری‌های مذکور هستند [۱۶].

Aercolini و همکارانش (۲۰۰۵) نشان دادند که علیرغم اعمال استرس حرارتی به میزان ۵۵ درجه سانتی‌گراد به مدت ۴ ساعت در طی روند تولید پنیرگرانا پادانو و بیشترین میزان اثر آن در بخش مرکزی نسج پنیر، این فرآیند از تأثیری نسبی بر مهار باکتری‌های تلقیح شده اشرشیا کولی، سالمونلا تیفی موریوم و استافیلوکوکوس اورئوس برخوردار است [۱۰].

تاسو^۱ و نیکاس^۲ در سال ۱۹۹۴ اولئوروپین^۳ و ترکیبات فنولیک خالص تجاری را از زیتون استخراج کرده و رشد و تولید انتروتوکسین استافیلوکوکوس اورئوس S-6 را در محیط مایع و هم‌چنین در شیر بازساخته (سیستم غذایی مدل) مهار نمودند. آنان دریافتند که مهار این ارگانیزم در محیط مایع N-Z amine A توسط میزان تلقیح، اندازه pH محیط و غلظت افزودنی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. به ویژه، رشد و تولید انتروتوکسین B در محیط مایع با غلظت بالای اولئوروپین (۰/۶ درصد) و هم‌چنین در مورد شیر با غلظت اولیه عصاره، مهار گردید [۱۸]. در بررسی دیگری توسط Canillac و همکاران (۲۰۰۱) اثرات ضدباکتریایی، یعنی MIC و LBC (Lowest Bactericidal Concentration) اسانس طبیعی *Picea excelsa* بر روی یک سویه *Listeria ivanovi*، ۶ سویه *L.monocytogenes*، ۳ سویه *Staph. auerus*، ۳ سویه *E. coli*، ۱ سویه *Kelebsiella pneumoniae* تحت گروه *pneumoniae*، ۱ سویه *Enterobacter cloacae* در یک مدل محیط کشت مایع یعنی Trypticase soy broth همراه با مکمل عصاره مخمر بررسی شد. غلظت‌ها به میزان ۰ تا ۱۶ درصد از اسانس مورد نظر در محیط کشت مذکور مورد استفاده قرار گرفت و بعد از تلقیح باکتریایی نتایج به این ترتیب به دست آمد که برای باکتری‌های گرم مثبت غلظت ۰/۰۷ درصد اسانس گیاه مذکور سبب جلوگیری از رشد حدود ۱۰۵ باکتری در هر میلی‌لیتر از محیط کشت گردید و غلظت‌های ۰/۲ و ۰/۳ درصد دارای خاصیت باکتریوسیدی برای حدود ۱۰۷ - ۱۰۵ باکتری در محیط کشت در دمای ۳۷ درجه سانتی‌گراد بود. درحالی‌که کلی فرم‌ها در تعداد ۱۰۵ در هر میلی‌لیتر مقاوم بوده و در ۸ درصد از این اسانس طبیعی پایدار بودند.

در بررسی دیگری توسط ویریندا^۴ و همکاران، اثرات ضدلیستریایی روغن میخک در مدل‌های غذایی یعنی گوشت و پنیر در دو دمای ۷ و ۳۰ درجه سانتی‌گراد بررسی شد. غلظت ۱ درصد اسانس میخک سبب جلوگیری از رشد لیستریا منوسیتوژنز در هر

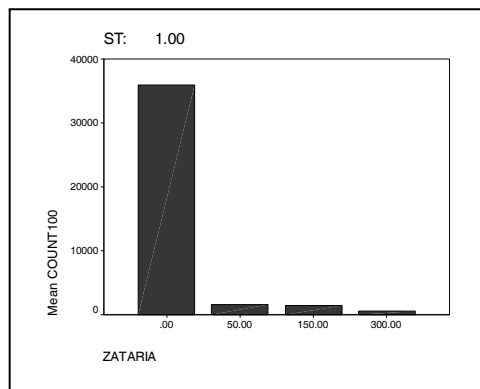
¹ Tassou
³ Oleuropein

² Nychas
⁴ Vrinda

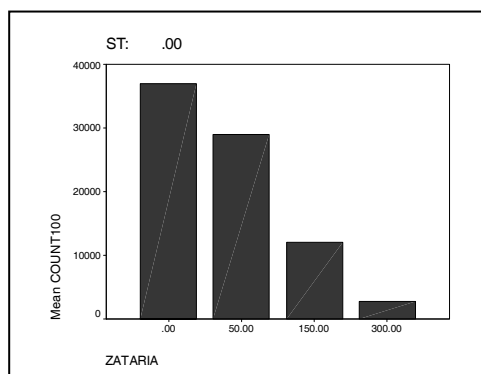

شیرازی از نظر تاثیر ضد میکروبی است ($p < 0.05$). با مقایسه میزان تغییرات و کاهش مقادیر pH در جدول شماره ۱ و پایین تر بودن میزان آن در گروه حاوی استارتر، به ویژه در دو هفته نخست دوره رسیدن پنیر، می توان چنین نتیجه گیری نمود که خوشبختانه این اسانس گیاهی در کنار اثر مهارکنندگی خود بر باکتری استافیلوکوکوس اورئوس، تاثیر بازدارنده معنی داری بر فعالیت استارتر پنیر نداشته و بدین ترتیب اختلالی در پنیر فتا و کیفیت آن نداشته است. با توجه به نتایج نمودارهای شماره ۳ و ۴ و از آنجا که در طول فرایند آب گیری لخته بیشترین تعداد باکتری ها در بافت لخته به دام افتاده و شمار کمتری وارد فاز آب پنیر شده، لذا در قسمت آب پنیر آلودگی کمتری حاصل گردیده است، به گونه ای که پایین ترین میزان آن در نمونه حاوی استارتر و دارای اسانس با غلظت ۳۰۰ ppm و بالاترین میزان در نمونه های فاقد این دو متغیر مشاهده شد.

بدین ترتیب بررسی متون نشان می دهد که تاکنون در زمینه اثرات ضد میکروبی اسانس های گیاهی در طی مراحل تولید و رسیدن پنیر پژوهشی صورت نگرفته است. در این بررسی، غلظت ۱۵۰ و ۳۰۰ اسانس آویشن بالاترین اثر مهارکنندگی را بر روی رشد باکتری استافیلوکوکوس اورئوس نشان دادند، که در ترکیب با غلظت ۰/۵ درصد استارتر پنیر توانستند به طور سینرژیک از رسیدن شمار این باکتری بیماری زا به دوز مسمومیت زا در پنیر ممانعت نمایند، زیرا استارترهای پنیر نیز قادرند با افزایش اسیدیته و رقابت میکروبی تا حدودی از رشد بسیاری از باکتری های دیگر جلوگیری نمایند. در گروه فاقد استارتر، به غیر از نمونه های حاوی بالاترین غلظت اسانس مذکور، میزان آلودگی بقیه نمونه ها به بالاتر از دوز مسمومیت زای این باکتری رسید، که نشانگر ارتباط معنی دار بین استارتر پنیر و اسانس آویشن

نمودار شماره ۳- میزان آلودگی به استافیلوکوکوس اورئوس در آب پنیر حاصل از پنیرسازی (cfu/ml) مربوط به نمونه های دارای استارتر

نمودار شماره ۴- میزان آلودگی به استافیلوکوکوس اورئوس در آب پنیر حاصل از پنیرسازی (cfu/ml) مربوط به نمونه های بدون استارتر

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از مدیریت کارخانه‌های شیر پاستوریزه می‌ماس

و پگاه به خاطر همکاری‌هایشان در اجرای این تحقیق کمال تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

- Bhurinder S, Bernadette F, Martin R. Synergistic inhibition of *listeria monocytogenes* by nisin and garlic extract. *Food Microbiology*. 2001; 18: 133 - 9.
- Smith P, Stewart J and Fyfe L. The potential application of plant essential oils as natural food preservatives in soft cheese. *Food Microbiology*. 2001; 18: 463 - 70.
- Chi-Zhang Y, Yam K L and Chikindas M L. Effective control of *Listeria monocytogenes* by combination of nisin formulated and slowly released into a broth system. *Int. J. Food Microbiol*. 2004; 90: 15 - 22.
- Ettayebi K, Yamani J and Rossi-Hassani B D. Synergistic effects of nisin and thymol on antimicrobial activities in *Listeria monocytogenes* and *Bacillus cereus*. *FEMS Microbiol Letters*. 2000; 183: 191 - 5.
- Arques JL, Rodriguez E, Gaya P, Medina M and Nunez M. Effect of combinations of high-pressure Treatment and bacteriocin producing lactic acid bacteria on the survival of *Listeria monocytogenes* in raw milk cheese. *International Dairy Journal*. 2005; 15: 893 - 900.
- Leistner, L and Gorris, L M G. Food preservation by hurdle technology. *Trends Food Sci. Technol*. 1995; 6: 35 - 67.
- Munoz AS. et al. Inhibition of *Staphylococcus aureus* in products by enterocin AS-48 produced in situ and ex situ: Bactericidal synergism with heat. *International Dairy Journal*. 2006; 45: 281 - 8.
- Yamazaki K, Yamamoto T, and Inoue N. Enhancement of antilisterial activity of essential oil constituents by nisin and diglycerol fatty acid ester. *Food Microbiology*. 2004; 21: 283 - 9.
- Ali MS, Saleem M, Ali Z and Ahmad Z. Chemistry of *zataria multiflora* (Lamiaceae). *Food microbiology*. 2000; 55 (8): 933 - 6.
- Aercolini D¹ VF¹, Blaiotta G¹, Sarghini F² and Coppola S¹. Response of *Escherichia coli*O157:H7, *Listeria monocytogenes*, *Salmonella Typhimurium* and *Staphylococcus aureus* to the Thermal Stress Occurring in Model Manufactures of Grana Padano Cheese. *J. Dairy Sci*. 2005; 88: 3818 - 25.
- Canillac N and Moury. Antibacterial activity of the essential oil of *picea excelsa* on *listeria*, *Staphylococcus aureus* and coliform bacteria. *Food Microbiology*. 2001; 18: 261 - 8.
- Smith P, Stewart J A and Fyfe L. Influence of subinhibitory conditions of plant essential oils on the productions A and B and alfa-toxin by *Staphylococcus aureus*. *Journal of Medical Microbiology*. 2004; 53: 1023 - 7.
- Vrinda MK and Grag R. Inhibitory effect of clove oil on *Listeria monositogens* in meat and Cheese. *Food Microbiology*. 2001; 18: 647 - 50.
- Heieh PC, Mau JL and Huang SH. Antimicrobial effect of various combination of plant extracts. *Food Microbiology*. 2001; 18: 35 - 43.
- Skandamis P, Tsingarida E and Nychas G. the effect of organoessential oil on survival/ death of *salmonella typhimurium* in meat stored at 5° under aerobic, VP/MAP Conditions. *Food Microbiol* 2002; 19: 379 - 85.
- Oussalah M, Caillet S, Saucier L and Lacroix M. Inhibitory effects of selected plant essential oils on The growth of four pathogenic bacteria: *E. coli* O157: H7, *Salmonella typhimurium*, *Staphylococcus*

aureus and *Listeria monocytogenes*. *Food Control*. 2007; 18: 414 - 20.

17. Hossienzadeh H, Ramezani Mand G and Salmani A. Chemistry of *zataria multiflora* Boiss extracts in mice and rats. *Journal of Ethno*

Pharmacology. 2000; 73: 379 - 85.

18. Tassou C and NychasG. Inhibition of *Staphylococcus aureus* by Olive Phenolics in Broth and in a Model Food System. *Journal of Food Protection*. 1994; 57: 120 - 4.

